

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

ПРАВОВА ПРИРОДА ОРДЕРА ТА ДОВІРНОСТІ ЯК ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЮТЬ ПОВНОВАЖЕННЯ АДВОКАТА В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ

LEGAL NATURE OF THE WARRANT AND POWER OF ATTORNEY AS DOCUMENTS CONFIRMING THE POWERS OF THE LAWYER IN THE CONTEXT OF CHANGES TO THE PROCEDURAL CODES

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету*

У статті автором розкривається правова природа ордера адвоката та довіреності як документів, що посвідчують повноваження адвоката в суді у контексті нещодавніх змін до процесуальних кодексів. Робиться висновок про те, що наявне правове регулювання процедури застосування ордера адвоката та довіреності свідчить як про зміну українським законодавцем свого ставлення до їх використання, так і перетворення цих документів на основні, якими можуть бути підтверджені повноваження адвоката в суді.

Ключові слова: адвокат, професійна правнича допомога, ордер адвоката, довіреність, оформлення повноважень адвоката.

В статье автором раскрывается правовая природа ордера адвоката и доверенности как документов, которые удостоверяют полномочия адвоката в суде в контексте недавних изменений в процессуальные кодексы. Делается вывод о том, что имеющееся правовое регулирование процедуры применения ордера адвоката и доверенности свидетельствует как об изменении украинским законодателем своего отношения к их использованию, так и преобразования данных документов на основные, которыми могут быть подтверждены полномочия адвоката в суде.

Ключевые слова: адвокат, профессиональная правовая помощь, ордер адвоката, доверенность, оформление полномочий адвоката.

In this paper, author an analysis the legal nature of the warrant of attorney and power of attorney as documents that certify the powers of the lawyer in court in the context of recent changes in the procedural codes. It is concluded that the existing legal regulation of the procedure for the application of the warrant of attorney and power of attorney testifies both to the change by the Ukrainian legislator of its attitude to their use, and the transformation of these documents to the main ones, by which the powers of the lawyer can be confirmed in court.

Key words: lawyer, professional legal assistance, warrant of the attorney, power of attorney, legalization of the powers of an lawyer.

Актуальність теми. Одним із важливих елементів в професійній діяльності адвоката є оформлення його повноважень. Це зумовлено тим, що воно не тільки встановлює сутність взаємовідносин адвоката з своїм клієнтом, але й визначає особливості його індивідуального правового статусу (документами, якими оформляється статус адвоката, зокрема, можуть визначатися й межі його процесуальної самостійності). Неодноразово предметом наших попередніх наукових досліджень були питання, що пов'язані як із загальними положеннями оформлення повноважень адвоката, зокрема в цивільному судочинстві [1; 2; 3], так і щодо правової природи окремих видів документів, якими підтверджуються такі повноваження [4; 5; 6; 7]. Водночас, з огляду на викладення Цивільним процесуальним кодексом, Господарського процесуального кодексу і Кодексу адміністративного судочинства України (далі – ЦПК, ГПК КАС України) у новій редакції, українським законодавцем було змінено своє ставлення до можливості використання насамперед ордеру адвоката та довіреності як документів, якими можуть бути підтверджені повноваження адвоката в суді, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз наукових публікацій. Проблема оформлення повноважень адвоката, зокрема, в аспекті використання ордера та довіреності як документів, що підтверджують його повноваження в суді, була предметом дослідження низки науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти цієї проблеми, доцільно виокремити праці М.О. Авдеєвої, Н.М. Бакаєвої, Н.М. Борзих, М.І. Брагінського, В. Буробіна, В.В. Волошиної, А.О. Гордон, М.Ю. Єфіменко, В.С. Заяць, В.М. Івакіна, О.Л. Невзгодіної, М.М. Орлової,

С.Ф. Сафулька, Г.О. Світличної, В.М. Сидорової та інших. Водночас, більшість досліджень характеризуються певною фрагментарністю, а тому на сьогодні залишається достатня кількість дискусійних моментів у цій сфері.

Метою статті є аналіз правової природу ордера адвоката та довіреності як документів, що підтверджують повноваження адвоката в суді, насамперед, з огляду на нещодавні внесення змін до процесуальних кодексів. Основними завданнями, які автор ставить перед собою, є: проаналізувати сутність ордера адвоката та довіреності, зокрема й у випадку використання останньої в адвокатській діяльності; визначити як нормативне закріплення, так і позиції науковців щодо можливості їх використання в професійній діяльності адвоката; та на основі проведеного аналізу встановити позитивні та негативні аспекти у використанні адвокатом ордера та довіреності як документів, що посвідчують його повноваження.

Виклад основного матеріалу. Одним із документів, яким можуть бути підтверджені повноваження адвоката у всіх видах проваджень, є ордер адвоката, який розглядається як письмовий документ, що видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката, типова форма якого затверджена Положенням про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів [8].

Використання адвокатом ордера як документа, який посвідчує його повноваження, є одним із найдискусійніших питань в юридичній літературі. Прихильники позиції про доцільність використання адвокатом такого документа виходять з того, що він є найпрогресивнішим та найфункціональнішим правом адвоката [9], оптимальним

способом [10, с. 194] або ж взагалі єдиним документом, що повинен посвідчувати його повноважень [11, с. 175; 12, с. 448]. Перевагами використання ордеру, порівняно з іншими документами, науковці називають, насамперед, спрощення допуску до ведення справи та можливість використання його у невідкладних випадках, а також збереження адвокатської таємниці (В.В. Волошин [9], Н.М. Бакаянова [10, с. 194] О.В. Панчук [13, с. 33]). За твердженням Г.О. Світличної [14, с. 314] та В.С. Заяць [15, с. 9], використання ордеру є доцільним і у випадку, коли адвокат діє у складі адвокатського об'єднання та здійснює делеговані йому цим об'єднанням повноваження щодо представництва клієнта у суді [14, с. 314]. Противного погляду дотримуються науковці, які вказують як на алогічність його використання [16, с. 185; 17, с. 178], так і на те, що він є пережитком радянського законодавства про адвокатуру [18, с. 9]. В. Буробін також звертає увагу, що в жодній країні світу з розвинутою правовою традицією немає документа, який є аналогом ордеру адвоката [19].

Досліджуючи як історичний аспект, так і позиції законодавства (на основі положень попередньої редакції ЦПК, ГПК та КАС України) щодо використання ордеру як документа, що посвідчує повноваження адвоката [6; 7; 20, с. 378–382], ми довели висновку про наявність суттєвих недоліків у його застосуванні. Так, необхідність додавання до ордеру й витягу із договору (крім кримінального судочинства), у якому зазначалися повноваження адвоката як представника (захисника) або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій, вказували на те, що ордер за своєю суттю, лише формально підтверджував наявність повноважень у адвоката, проте не визначав обсяг таких повноважень. Така необхідність сприймалася В.В. Волошин як положення, згідно з яким, хоча використання його не скасовано, проте фактично вже спрощено, оскільки «зводить нанівець усі переваги ордеру» [9]. Все це нівелювало й таку безумовну перевагу ордеру як можливість його використання у випадках надання невідкладної правової допомоги, коли відсутня змога укласти договір про надання такої допомоги, враховуючи необхідність як подання витягу із договору у разі використання ордеру адвоката, так і зазначення в ньому номера (за наявності) та дати укладення цього договору.

Прийняття Закону № 2147-VIII [21] свідчить про зміну українським законодавцем свого ставлення до використання ордеру як документа, що підтверджує повноваження адвоката-представника. Так, у ЦПК, ГПК та КАС України вже закріплені ідентичні норми, згідно з якими повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [22]. Таке правове регулювання (відсутність вимоги про необхідність додавання до ордеру й витягу із договору про надання правової допомоги, а також можливість підтвердити повноваження адвоката-представника в таких видах судочинства, крім нього, тільки довіреністю), перетворило ордер на один з провідних документів, що підтверджує повноваження адвоката, використання якого можливе в усіх видах проваджень. Водночас, враховуючи положення ч. 2 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яке не містить вимоги про обов'язковість прийняття ордеру усіма органами, установами, організаціями на підтвердження повноважень адвоката, вказує на можливість його використання, крім процесуальних кодексів, лише деякими іншими нормативними актами, а саме: Кримінально-виконавчим кодексом України (ст. 110) [23], Митним кодексом України (ст. 500) [24], Законом України «Про виконавче провадження» (ст. 16) [25]. Крім цього, в Митному кодексі України, Законі України «Про виконавче провадження», а також в КУПАП (ст. 271) незмінними залишаються вимоги про необхідність обов'язкового до-

дання до ордеру і витягу з договору, що вказує на неспілкуваність українського законодавця щодо можливості використання такого документа для підтвердження повноважень адвоката.

Розкриваючи правову природу ордеру, слід звернути увагу на позицію науковців, які піддають сумніву можливість його посвідчення адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, коли він, по суті, сам собі видає ордер, підтверджуючи ним власні повноваження, називаючи таку ситуацію як юридично безглуздою [26 с. 88], так і такою, що не захищає клієнта від недобросовісного адвоката [27, с. 46]. Враховуючи, насамперед, вищевказані зміни до ЦПК, ГПК та КАС України, українським законодавцем було доповнено КК України ст. 400-1 (представництво в суді без повноважень) та встановлено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а також умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги. Такою статтею закріплюється превентивна норма, яка спрямована на недопущення можливості зловживання адвокатом своїм правовим становищем та захист клієнта від недобросовісних діячів з боку його адвоката.

Одним з документів, який може посвідчувати повноваження адвоката як представника (захисника) особи в суді, є довіреність. Відповідно до процесуальних кодексів, довіреність може застосовуватися адвокатом у всіх видах проваджень, за винятком, кримінального процесуального (її застосування допускається лише представником юридичної особи, яка бере участь у процесі, і то за умови, коли такий представник не є адвокатом).

Досліджуючи триваючу в цивілістичній доктрині дискусію щодо правової сутності довіреності [5, с. 270–271], яка «розглядається як договір, односторонній правочин, документ, що підтверджує повноваження» [28, с. 22], ми поділяємо позицію тих науковців, які в широкому сенсі розглядають її як односторонній правочин [29, с. 18; 30, с. 85], але являє собою складний юридичний склад, що «включає в себе: волю довірителя (на вчинення основної юридичної дії і на відчуження своїх суб'єктивних прав представнику), уповноваження, тобто письмове оформлення повноважень і вручення їх третім особам або представнику» [31, с. 22]. Основою видачі довіреності є договір, оскільки «видача довіреності як самостійний акт не може слугувати підставою для представництва» [32, с. 96]. З таких позицій виходить і український законодавець (у ст. 244 ЦК України).

Щодо співвідношення довіреності та договору, який є підставою її видачі, то, враховуючи позицію М.І. Брагинського (виокремлює внутрішню та зовнішню форми відношення між довірителем і повіреним) [33, с. 31], ми поділяємо позицію О.Л. Невзгодіної, яка розглядає довіреність як «один з найбільш поширених способів вираження змісту повноваження ззовні, але не підставу повноваження» [34, с. 104]. На нашу думку, така позиція є характерною і для адвоката, який діє як представник, і для представника, який не наділений таким статусом. Але якщо договір доручення є підставою (основою) виникнення відносин представництва між повіреним (представником без статусу адвоката) і довірителем, а «для третіх осіб відносини представництва не вважатимуться такими, що виникли без видачі відповідного доручення» [31, с. 23], то специфіка правової природи договору про надання правової допомоги (можливість посвідчення саме ним повноважень адвоката) вказує на інше. Все це ще раз свідчить про особливе місце такого договору та про його відмежування від договору доручення.

Аналіз положень попередньої редакції ЦПК, ГПК та КАС України давав нам можливість дійти висновку про відсутність єдиного підходу щодо порядку посвідчення

довіреності представника. Так, якщо, з одного боку, щодо посвідчення довіреності від імені юридичної особи (органу, підприємства, установи, організації) у вказаних процесуальних кодексах закріплювалися дуже подібні норми про її посвідчення уповноваженою на те особою, то з іншого – більш суттєва різниця спостерігалася в контексті посвідчення довіреності від імені фізичної особи (у господарському судочинстві – громадянина). Це було зумовлено тим, що у ГПК України передбачалася необхідність подання нотаріально посвідченої довіреності (ч. 5 ст. 28), в КАС України (ч. 4 ст. 58) та КУпАП (ч. 1 ст. 270, ч. 4 ст. 271) – довіреності, посвідченої нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності, у ЦПК України – довіреності, яка могла бути посвідчена нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання (ч. 2 ст. 42). Якщо позитивним моментом такого положення ЦПК України було нівелювання ним основних недоліків нотаріального посвідчення довіреності, яке «спричиняє для клієнта додаткові витрати на оплату за вчинення нотаріальної дії та додаткові зусилля щодо звернення до нотаріуса для її оформлення» [35, с. 48], то негативний момент полягав в тому, що «серед суб'єктів, наділених правом посвідчення довіреностей, називається велика кількість організацій і посадових осіб, які часом і не уявляють про наявність у них такого важливого повноваження, не знають, яким чином мають бути сформульовані й оформлені довіреності» [36, с. 69]. Виняток в цьому випадку становив хіба що порядок посвідчення довіреності за рішенням суду, враховуючи лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [37].

Щодо положень, чинних на сьогодні редакцій ЦПК, ГПК та КАС України, то в них уже закріплюються ідентичні норми щодо посвідчення довіреності від імені юридичної особи (видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами) та майже аналогічні щодо довіреностей від імені фізичної особи. Так, допускаючи можливість посвідчення довіреності від імені фізичної особи нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою, а також посадовою особою органу (установи), який прийняв рішення про надання особі безоплатної вторинної правничої допомоги, ЦПК та КАС України передбачають можливість посвідчення довіреності і ухвалою суду (ч. 2 ст. 62 та ч. 2 ст. 59 відповідно).

Що ж до нотаріально посвідчених довіреностей та довіреностей, які прирівнюються до таких, то порядок їх посвідчення регулюється, зокрема Законом України «Про нотаріат» [38] та постановою Кабінету Міністрів «Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених» [39]. Відповідно до п. 26 зазначеної Постанови у довіреності на ім'я адвоката необхідно зазначити і номер та дату видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та організаційну форму здійснення адвокатської діяльності. Необхід-

ність зазначення таких додаткових даних, з одного боку, чітко ідентифікує правовий статус адвоката-представника у відповідному провадженні, а з іншого – перешкоджає його можливості зловживати вибором правового статусу адвоката-представника чи власне представника (зокрема, в аспекті уникнення дисциплінарної відповідальності). На жаль, таке положення не отримало свого закріплення у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [40], в якому вказується на можливість в довіреностях, виданих на ім'я адвокатів, зазначити їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (п. 2.5 Розділу 4).

Висновки. Отже, наявне правове регулювання (враховуючи нещодавні зміни до процесуальних кодексів) процедури застосування ордера адвоката та довіреності свідчить як про зміну українським законодавцем свого ставлення до їх використання, так і перетворення цих документів на основні, якими можуть бути підтверджені повноваження адвоката в суді. Це зумовлено насамперед тим, що ордер адвоката фактично вже не розглядається як такий, що, по суті, лише формально підтверджує наявність у нього повноважень та не визначає їх обсяг і слугує лише доказом укладення між адвокатом і його клієнтом договору про надання правової допомоги (враховуючи відсутність у більшості випадків необхідності подання до ордера і витягу із самого договору). Незважаючи на наявність певних недоліків у використанні ордера адвоката (зокрема, враховуючи непослідовність українського законодавця щодо необхідності подання до ордера і вказаного витягу), доцільність його застосування може бути зумовлена, насамперед, випадками, коли сторони договору про надання правової допомоги виходять з необхідності дотримуватися принципу конфіденційності його положень, а також за умови, що такий договір був укладений з адвокатським об'єднанням або бюро, які, у свою чергу, на підставі ордера уповноважують конкретного адвоката (адвокатів) здійснювати діяльність з надання правової допомоги клієнту адвокатського об'єднання (бюро).

Одним із документів, який може підтверджувати повноваження адвоката як представника (захисника) особи в усіх видах судочинства, крім кримінального, є довіреність. На відміну від попередніх редакцій, чинні на сьогодні ЦПК, ГПК та КАС України закріплюють майже аналогічні норми щодо посвідчення довіреності від імені фізичної особи (ідентичні норми – щодо довіреності від імені юридичної особи), а тому з метою як існування єдиного підходу щодо порядку посвідчення таких довіреностей, так і спрощення самого такого порядку, вважаємо, що в ГПК України та КУпАП повинні міститися норми про можливість їх посвідчення і за ухвалою суду. Недолік українського законодавства щодо використання договору про надання правової допомоги робить довіреність основним документом, який посвідчує статус адвоката під час здійснення його непроцесуальної форми діяльності. Але незалежно від того, у якій формі адвокат здійснює свою професійну діяльність, договір про надання правової допомоги завжди слугує основою для видачі довіреності, яка, у свою чергу, є підставою реалізації його повноважень у взаємовідносинах з іншими особами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В. Проблемні аспекти оформлення повноважень адвоката в цивільному процесі України / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – Вип. 21. – Ч. 1., Т. 1. – С. 220–222.
2. Заборовський В.В. Оформление полномочий адвоката-представителя в гражданском процессе Украины / В.В. Заборовский // Адвокатская практика. – 2014. – № 2. – С. 56–60.
3. Заборовський В.В. Полномочия адвоката-представителя в гражданском процессе Украины и их оформление / В.В. Заборовский // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право – 2014. – № 2. – С. 97–105.
4. Заборовський В.В. Договір про надання правової допомоги як підстава участі адвоката в цивільному процесі / В.В. Заборовський // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 22–23 червня 2013 р.). – Д. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. – С. 41–43.
5. Заборовський В.В. Довіреність як документ, що посвідчує повноваження адвоката [Електронний ресурс] / В.В. Заборовський // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 6. – С. 270–272. – Режим доступу: http://pap.in.ua/6_2016/80.pdf.

6. Заборовський В.В. Правова природа довіреності та ордера як документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги / В.В. Заборовський // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28–29 березня 2014 р.). – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. – С. 273–276.
7. Заборовський В.В. Ордер в якості документу, що посвідчує повноваження адвоката / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип 22. – С. 8–13.
8. Положення про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів [Електронний ресурс], затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 року № 36. – Режим доступу : <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2013.07.27-polozhennja-187-pro-order-na-nadannja-pravovoi-dopomogi-ta-porjadok-vedennja-reestru-orderiv.pdf>.
9. Волошин В.В. Насущні проблеми адвоката. Ордер адвоката України [Електронний ресурс] / В.В. Волошин // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 4(13). – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-4/11vvvoau.pdf>.
10. Бакаянова Н.М. Пропозиції щодо вдосконалення законодавчого врегулювання використання ордеру адвоката / Н.М. Бакаянова // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С.В. Ківалова (м. Одеса, 16 17 травня 2014 р.): в 2 т. – Т. 1. – С. 192–195.
11. Авдеева М.А. Современные проблемы адвокатуры России: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Авдеева Марина Анатольевна. – М., 2008. – 287 с.
12. Борзих Н.В. Адвокат як суб'єкт захисту та його повноваження / Н.В. Борзих // Вісник Донецького університету. Серія В. «Економіка і право». – 2007. – № 2. – С. 445–455.
13. Панчук О. Окремі питання надання адвокатом правової допомоги свідку / О. Панчук // Закон и жизнь. – 2013. – № 3. – С. 32–34.
14. Світлична Г.О. Повноваження адвоката та їх посвідчення при здійсненні представництва у цивільному судочинстві / Г.О. Світлична // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф. присвяч. пам'яті проф. О.А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2010 р.): в 2 т. : Нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 311–314.
15. Заяць В.С. Правове регулювання участі представника у судовому адміністративному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.С. Заяць. – Ірпінь, 2011. – 23 с.
16. Єфіменко М.Ю. Оформлення повноважень адвоката в цивільному процесі / М.Ю. Єфіменко // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право. – 2014. – № 7. – С. 181–188.
17. Марчук В.І. Особливості документального оформлення повноважень адвоката і вдосконалення у межах чинного законодавства / В.І. Марчук // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2014. – № 807. – С. 172–179.
18. Шаров Г.К. Договор с доверителем : предложения о внесении изменений в Закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в РФ» / Г.К. Шаров // Бизнес-адвокат. – 2004. – № 18. – С. 8–9.
19. Буробин В. Адвокатский ордер – необходимость или анахронизм? [Електронний ресурс] / В. Буробин. – Режим доступу : www.fparf.ru/news/all_news/blogs/VBurobin/advokatskiy-order-neobkhodimost-ili-anakhronizm/.
20. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія / В.В. Заборовський. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 900 с.
21. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 48. – Ст. 436.
22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. – Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
23. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
24. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 9.
25. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.
26. Приходько И. Применение правил о представительстве и некоторые процессуальные презумпции / И. Приходько // Хозяйство и право. – 2003. – № 2. – С. 87–90.
27. Сафулько С.Ф. Щодо повноважень адвоката в цивільному процесі / С.Ф. Сафулько, Я.П. Зейкан // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 11. – С. 45–48.
28. Лазаренкова О.Г. Некоторые спорные вопросы обновленного законодательства об удостоверении доверенности / О.Г. Лазаренкова, В.Н. Сидорова // Нотариус. – 2015. – № 3. – С. 22–25.
29. Дороженко М.Ю. Гражданско-правовое регулирование представительства: проблемы теории и законодательства : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; предпринимательское право; международное частное право» / М.Ю. Дороженко. – М., 2007. – 26 с.
30. Гордон А. Представительство в гражданском праве / А. Гордон. – СПб. : Тип. Шредера, 1879. – 447 с.
31. Орлова М.М. Доверенность как письменное полномочие / М.М. Орлова // Бюллетень нотариальной практики. – 2003. – № 4. – С. 20–24.
32. Дурнева П.Н. Основания возникновения добровольного представительства / П.Н. Дурнева // Проблемы реализации современных правоотношений : материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Невинномысск : НГГТИ, 2011. – С. 90–97.
33. Брагинский М.И. Договор поручения в действующем Гражданском кодексе РФ / М.И. Брагинский // Хозяйство и право. – 2001. – № 4. – Ст. 30–31.
34. Невзгодина Е.Л. Основания добровольного представительства в современном гражданском праве России / Е.Л. Невзгодина // Вестник Омского Университета. – 2008. – № 4. – С. 98–110.
35. Щербак С.В. Представительство у виконавчому процесі / С.В. Щербак // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1(8). – С. 44–49.
36. Боннер А.Т. Проблемы совершенствования института судебного представительства в Российской Федерации / А.Т. Боннер // Совершенствование института представительства: вопросы правотворчества и правоприменения: материалы Международной научно-практической конференции (г. Астана, 19 марта 2010 г.). – Астана : Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2010. – С. 66–74.
37. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 9 вересня 2011 року № 611-1104/4-11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00079.html.
38. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
39. Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/419-94>.
40. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 66.